TERMINOLOGIA MEDICINEI DENTARE: PROCEDEE DE FORMARE A TERMENILOR

Vreme Natalia, lector universitar, doctorandă, USM

Dentistry is a rather new branch of medical science. It is constantly evolving and changing to best suit a patient's needs. New technologies, methods and approaches to teeth treatment and prosthetics impose numerous challenges to generating new terminology. This paper focuses on the development of dental care terminology, analysing the issue of term formation patterns and the main categories of terms. The striking number of complex terminological units allows us to conclude that the process of syntagmatic composition is notably productive in the terminology of this medical field.

Keywords: specialized language, terminological unit, compounding, syntagmatic unit

Terminologia medicinei dentare și dezvoltarea ei necesită o cercetare aprofundată, deoarece în ultimul timp se observă o evoluție rapidă a fenomenelor în acest domeniu, ceea ce constituie o provocare atât pentru traducători cât și pentru medicii specialiști. Limbajul acestui domeniu s-a format treptat, odată cu dezvoltarea tehnico-științifică la nivel mondial și datorită interconectării care ne permite explorarea valențelor tot mai noi a realității. Numărul conferințelor, seminarelor, congreselor și asociațiilor la nivel global și regional este în continuă creștere, deoarece specialiștii stomatologi din întreaga lume, în tendința de a presta servicii de cea mai înaltă calitate, organizează întruniri anuale, cum ar fi: *International Congress of Dental Surgery, The Congress of Implantology, Pre-Implant Surgery, The International Conferences Adhesive Dentistry and Aesthetics, American Dental Association etc*.

Terminologia acestui domeniu vast este foarte complexă și include următoarele categorii:

1. Specialiști: *parodontolog, dentist pediatru, radiolog maxilo-facial, stomatolog specializat în endodonție, dentist generalist, protetician, igienist dentar, pedodont* etc.
2. Instrumente și utilaje: *oglindă dentară, foarfece pentru coroana dentară, sondă dentară, spatulă dentară, excavator, instrument detartraj, pensă, fuloar ciment, daltă, portmatrice circulară* etc.
3. Tipuri de dinți: *incisivi, canini, premolari, molari, dinte de minte*
4. Boli și afecțiuni: *gingivită, parodontopatia, caria dentară, eroziunea dentară, stomatita, chisturi odontogene, fluoroza dentară, hiperplazia gingivală, edentația, alveolalgie etc.*
5. Metode diagnostice și de tratament: *alotriodonție, alveolotomie, parodontogramă, depulpare coronară, anestezie incisive, detartraj, apicotomie, ortopantomograma etc.*
6. Materiale dentare: *acrilat, aliaj crom-nichel, ceramică, corund, glasinomeri, composite dentare etc.*
7. Domenii de specializare: *implantologie, ortodonție, pedodonție, chirurgie oro-maxilo-facială, odontoterapie, parodontologie, estetica dentară, ocluzologie, protetică* etc.

Limba latină a fost considerată limba științei până la începutul secolului 18, toate textele medicale fiind scrise în această limbă. În opinia lingvistului George L. Banay "*we walk, start,*

stop, breathe, sleep, wake, talk, live and lie in Anglo-Saxon, but we advance, retreat, approach, retire, inspire, confer, discuss, compare, refute, debate, perish, survive in Latin" [1, p. 18]. Terminologia clinică este formată din termeni de origine greacă, de exemplu: *cardiologia, nephropathia, gastritis* etc, iar în terminologia anatomică predomină termeni de origine latină: *cor, cordis, ventriculus* etc.

Termenii din domeniul stomatologic, la fel ca întreg sistemul terminologic medical, are la bază elemente de origine latină și greacă. De exemplu, termenii *stomatologie* și *odontologie* sunt ambii de origine greacă „*odontos*" – dinte, „*stoma*"- gură. *Odontologia* este știința care se ocupă cu studiul dinților, al bolilor dinților și ale țesuturilor învecinate. Ca specialitate stomatologică include specializările ortodonție și parodontologie și se ocupă de tratarea leziunilor carioase ale dinților, precum și a celor necarioase, care pot fi fracturi, distrofii sau leziuni de uzură dentară. S*tomatologia* denumește ramura medicinii care studiază bolile cavităţii bucale şi tratarea lor. Termenul „stomatologie" a fost creat în anul 1868 de către medicul Edmond Andrieu (fondatorul Școlii de Medicină Dentară din Franța), pe care l-a folosit în opera sa „*Traité complet de stomatologie"* pentru a defini specialitatea dată „*la partie de l'art médical qui comprend l'étude de la bouche et de ses maladies"*.

În general, vocabularul specializat se îmbogățește urmând tiparele general valabile la nivelul lexical. Astfel, termenii pot fi formați prin utilizarea resurselor existente, cuprinzând un întreg arsenal de procedee de formare: *derivare, compunere tematică, compunere sintagmatică, terminologizare, abreviere* etc., prin utilizarea resurselor noi, cum ar fi *împrumutul* sau prin mijloace mixte –*calcul.* Sursa principală de formare a termenilor este însă împrumutul: „*Orice terminologie ştiinţifică actuală manifestă o abilitate imensă faţă de împrumut si o vocaţie internaţională, mobilitatea cantitativă, neobţinându-se prin creaţie internă, ci aproape exclusiv prin împrumut (în primul rând ca împrumut propriu-zis, dar si sub forma calcului) si aflat în toate etapele de adaptare*"[6, p.6.]. Sistemul elementelor terminologice greco-latine din domeniul medical include sute de termeni standardizaţi, uniformizaţi şi reglementaţi care funcţionează în multe ţări, formând astfel un strat terminologic internaţional: anatomie, terapie, chirurgie, stomatologie, hematologie, histologie, microbiologie, endocrinologie etc. În literatura de specialitate sânt stabilite peste *300 de elemente* terminologice finale greco-latine care depind de etimonul lor general [4].

Derivarea este procedeul de formare ai termenilor prin adăugarea sufixelor și/sau prefixelor la o rădăcină. Acest procedeu este foarte productiv în limbajul comun, însă îl regăsim și la formarea termenilor medicali, îndeosebi cu prefixe și sufixe de origine greco-latine. Derivarea sufixală presupune adăugarea sufixelor pentru crearea noilor termeni, iar derivarea prefixală ține de adăugarea prefixelor. Derivarea parasintetică sau parasinteza reprezintă un procedeu de formare a termenilor care se realizează prin adăugarea simultană a unui sufix și a unui prefix. Iată câteva exemple de termeni stomatologici formați prin derivare:

Prefixare: **Endo**dont – medical specializat în endodonție, specialitatea stomatologiei care se ocupă cu prevenirea și tratarea afecțiunilor pulpei dentare (nervul dintelui) și a ligamentului de susținere din zona apicală (vârful rădăcinii dentare) Rădăcină: -odont (Gr. odons – dinte)
Prefix: endo- (Gr. (éndon) = înăuntru)
Perioral – circumoral, care este situate în jurul gurii.
Rădăcină: - oral (Gr. gură)
Prefix: peri- (Gr. în jurul)
Sufixare: Odont**om –** tumoare constituită din țesut dentar, localizată pe un dinte sau pe un maxilar.
Rădăcină: odont- (Gr. odons – dinte)
Sufix: -om (Gr. tumoare)

Odont**ectomie –** o mica intervenție chirurgicală la nivelul cavității bucale, în urma căreia un dinte sau mai mulți dinți vor fi extrași.
Rădăcină: odont- (Gr. odons – dinte)
Sufix: -ectomy (Gr. = extracție)
Mucos**ită** – inflamația mucoasei bucale.
Rădăcină: mucos (Lat. mucoasă)
Sufix: -ită (inflamație)
Prefix + rădăcină + sufix:
Periodont**ită –** afecțiune gravă a gingiilor care poate conduce la lezarea țesuturilor și la distrugerea osului care susține dinții;
Interdent**al** – între (sau dintre) dinți;
Xerostom**ie** – uscare a mucoasei bucale etc.

Majoritatea prefixelor sunt de origine greacă și, la fel ca și alte componente din structura termenului, ne ajută să-i înțelegem sensul. Există mai multe grupuri de prefixe: prefixe ce denotă poziția, cantitatea, calitatea, localizarea și direcția. Dintre prefixele care se referă la poziție, calitate și cantitate vom prezenta următoarele exemple: ***sub –*** *sublingual, submandibular,* ***super -*** *superinfecție,* ***hiper –*** *hipersensibilitate,* ***hipo –*** *hiposalivație* etc. În continuare vom prezenta o listă a prefixelor care denotă direcția și localizarea ***ante-, pro-, per-, anti-, post-, ab-, ad-, infra-, retro-*** etc. De exemplu, termenul „***endo****dont*" este format din prefixul de origine greacă „*endo*" care se traduce prin „*interior*", iar „*dont*" însemnă „*dinte*" – în interiorul dintelui; ***infra****orbital* lat.„*infra*"- sub, mai jos; ***retro****mandibular* lat. „*retro*" – în urmă; ***supra****gingival* lat. *„supra"* – localizarea de asupra unei structuri etc.

Sufixele folosite la formarea termenilor din domeniul medicinei dentare se referă la următoarele aspecte: relații, afecțiune sau boală, procese, agent sau persoană etc. Majoritatea termenilor ce denumesc diferite boli și afecțiuni stomatologice se formează prin derivare sufixală. Vom prezenta în continuare principalele sufixe care se adaugă la radacina de origine greacă sau latină:
– ***ită*** („inflamație, stare inflamatorie a unui organ, țesut"): *gingivită, stomatită, parodontită, pericoronarită, pulpită, glosită romboidă, sinuzită maxilară odontogenă* etc.
– ***ree*** („eliminare, scurgere"): *sialoree, pioree alveolo-dentara (parodontita marginala cronica) etc.;*
– ***oză*** („augmentare, proeminență" (cu înțeles patologic)): *fluoroză, fibroză, parodontoză, osteonecroză mandibulară etc.;*
– ***ism***: („stare de, stare bolnăvicioasă permanentă"): *bruxism, ptialism, retrognatism mandibular, taurodontismul, prognatism etc.*

Printre principalele sufixe în formarea adjectivelor vom enumera următoarele:

Suffix	**Exemplu**
-al	*Lat. partial dentures*
-ar	*Lat. mandibular*
-ary	*Lat. maxillary*
-eal	*Lat. pharyngeal*
-form	*Lat. fusiform*
-gram	*Gr. radiogram*
-graphy	*Gr. sialography*
-ic, -tic	*neoplastic*
-ior	*posterior*
-oid	*Gr. polypoid*

Prefixarea și sufixarea sunt procedee productive de formare a termenilor medicali și, în mare parte, a celor din domeniul stomatologic.

Compunerea reprezintă un procedeu de formare a unor cuvinte noi, cu sens unitar din două sau mai multe cuvinte care își pierd individualitatea morfologică și semantic, elemente autonome, care întreţin o relaţie predicativă.[4]

Compunerea tematică presupune formarea unui termen nou prin sudarea a două sau mai multe rădăcini savant cu sau fără adăugarea afixelor. Lingvistul P.Guiraud menționează că în limba franceză există mai mult de 2000 de rădăcini savante, cu ajutorul cărora s-au format o mulțime de termeni.[3, p.50] În limba română cercetările de specialitate au înregistrat aproximativ 14.000 de termini ştiinţifici şi tehnici, creaţi prin compunere, pe baza a circa 1200 de elemente savante. Formarea termenilor prin acest procedeu implică respectarea anumitor reguli și, de obicei, primul element se termină cu o vocală care servește drept element de legătură. Majoritatea acestor termeni au un caracter internațional. De exemplu: nevralgie, biologie, fitosanitar. Din domeniul odonto-stomatologic vom menționa următorii termeni: *odontologie, stomatologie, odontogeneză* etc.

Compunerea sintagmatică reprezintă cel mai productiv procedeu de formare a termenilor medicali, inclusiv și a celor din domeniul stomatologiei. Acest procedeu constă în îmbinarea a cel puțin două cuvinte într-o unitate lexicală nouă. Un element devine principal - determinantul, iar celelalte sunt elemente auxiliare – determinanții.

Există mai multe tipuri de sintagme terminologice: bimembre, trimembre și plurimembre. Investigând domeniul stomatologic, am stabilit existența celor trei tipuri de sintagme terminologice fixe:

- ***Sintagme terminologice bimembre:*** (**S + Adj**.) în limba română: *medicina dentară, cavitate bucală, radiologie dentară, histologie orală, turism dentar, clinică stomatologică, carie dentară, coroană dentară,coroană protetică, obturație coronară* etc.; (**Adj. + S)** în limba engleză: *dental school, surgical mask, dental assistant, patient care, medical history, paediatric dentistry, facial carries, metal ceramic, dental decay etc.*
- ***Sintagme terminologice trimembre: (Adj. +Adj. + S)*** în limba engleză: *registered dental hygienist, certified dental assistent, local anaesthetic activity etc.; (***S + Adj. + Adj.***)* în limba română: *activitate anestetică locală, tumoare dentară malignă, adenită salivară acută, resorbție osoasă alveolară, anestezie maxilară regională, anomalie dentară cromatică, distrofie dentară progresivă etc.* În limba engleză predomină și alte tipuri de sintagme trimembre, cum ar fi: ***(Adj.+ S +S)*** *- dental laboratory technician, broad spectrum antibiotics, lingual nerve branch, dental public health, infectious body fluids etc.;* ***(S + Adj.+ S)*** *– nonemergency dental procedures etc.;*
- ***Sintagme terminologice plurimembre:*** în limba engleză: *routine dental outpatient care, dental health-care personnel, ambulatory dental health-care setting, metal ceramic crown restoration;* în limba română*: aparat de imobilizare extraorală a eschilelor mandibulare, stâlp anterior al vălului palatin, loja de support pentru proteză dentară mobilă, baza modelului tehnic dentar, zonă de croşet cervical de retenție, inel orthodontic de sprigin pentru molari, matrice metalică pentru plombe de contur, arc de proteză mobilă etc.*

În componența sintagmelor terminologice fixe atât bimembre, trimembre cât și în cele plurimembre atestăm prezența obligatorie a substantivelor. Cu cât mai complexă este unitatea terminologică cu atât mai multe substantive conține. Prin urmare, terminologia domeniului supus cercetării este, în fond, o terminologie preponderent nominală.

Un alt procedeu prin care se valorifică mijloacele interne ale limbii pentru formarea termenilor din limbajele specializate este *abrevierea*. Specialiștii folosesc abrevieri pentru a facilita comunicarea sau pentru a codifica limbajul utilizat în domeniul professional în care activează.

Sigla reprezintă un tip de abreviere format din primele litere a fiecărui element dintr-un termen complex. În continuare vom aduce câteva exemple de sigle întâlnite în terminologia stomatologică:

FDS- Fellow in Dental Surgery;
DRD- Diploma in Restorative Dentistry;
DPD- Diploma in Public Dentistry;
DPHD- Diploma in Public Health Dentistry;
PMA- Dentistry papillary, marginal, attached (gingivitis; in PMA Index);
BSc (Dent)- Bachelor of Science in Dentistry;
DMD- Doctor of Medical Dentistry (or Dental Medicine);
FDI- Fédération dentaire internationale (French: International Dental Federation);
FDO- Fleet Dental Officer;
ADAA- American Dental Assistants Associations;
DPMA- Dental Practice Management Assistants;
DANB- Dental Assisting National Board;
EFDA- Expanded Function Dental Assistant;
OSAP- Organization for Safety and Asepsis Procedures.

Terminologia acestui domeniu dispune de termeni speciali pentru a defini restaurarea diferitelor tipuri de cavități. Specialiștii din domeniul dat cunosc sistemul de abreviere pentru restaurarea cavităților simple și complexe[7, p. 297].

Abbreviations for single-surface restorations		**Abbreviations for two- surface restorations (compound cavity restoration)**		**Abbreviations for three or more surface restorations (complex cavity restoration)**	
I	incisal	OB	occluso-buccal	MOD	mesio-occluso-distal
M	mesial	MO	mesio-occlusal	MODBL	mesio-occluso-disto-bucco-lingual
D	distal	DO	disto-occlusal		
B	buccal	DI	disto-incisal		
O	occlusal	DL	disto-lingual		
F	facial	MI	mesio-incisal		

Procedeele cele mai productive de formare ai termenilor din domeniul medicinei dentare s-au dovedit a fi derivarea și compunerea. În urma investigației particularităților de formare al acestui limbaj specializat am observat existența sintagmelor bimembre, trimembre și plurimembre, predominând cele bimembre cu structura morfologică *(S+Adj.)* în limba română și *(Adj. +S)* în limba engleză și cele trimembre cu următoarea structură morfologică *(Adj. +Adj. + S)* în limba engleză și *(S + Adj. + Adj.)* în limba română. În componența sintagmelor terminologice fixe bimembre, trimembre și în cele plurimembre atestăm prezența obligatorie ale substantivelor. Cu cât mai complexă este unitatea terminologică cu atât mai multe substantive conține aceasta, fiind, prin urmare, o terminologie preponderent nominală.

Bibliografie:

1. Banay, G.L. *Introduction to Medical Terminology I. Greek and Latin Derivations*. În : Bulletin of the Medical Library Association, 36 (1), p.1-27.
2. Edmond, A. *Traité complet de stomatologie*. France: DIV, 2014. 300p.
3. Guiraud, P. *Les mots savants*. Presses Universitaires de France (PUF), 1978. 127p.
4. Melnic, V. *Mijloace de formare a terminologiei clinice (medicale) în limba română*. În: Limba Română, 2003, Nr. 2-3. http://limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=2627

5. Năstase, C. I., Năstase, V. V. *Dicționar englez-român de medicină și biologie.* Iași: Nasticor, 2004. 974p.
6. Pană Dindelegan, G. *Terminologia lingvistică actuală, intre tradiție si inovație*. În: Limbă si literatură, 1997, nr. 1-2.
7. Phinney, D., Halstead, J. *Dental Assisting : A Comprehensive Approach*. Boston : Cengage Learning, 2007. 1059 p.